

KUORTANEENJÄRVEN ETELÄPÄÄN VIITASAMMAKKOKARTOITUS TOUKOKUUSSA 2013

Esko ja Terttu Rajala

1. JOHDANTO

2. TUTKIMUSALUE JA MENETELMÄT

3. TULOKSET

3.1. Kevät 2013

3.2. Aikaisemmat havainnot

4. TULOSTEN TARKASTELU JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Kirjallisuus

KUVAT 1–7 (liitteinä)

Kirjoittajien esittely

1. JOHDANTO

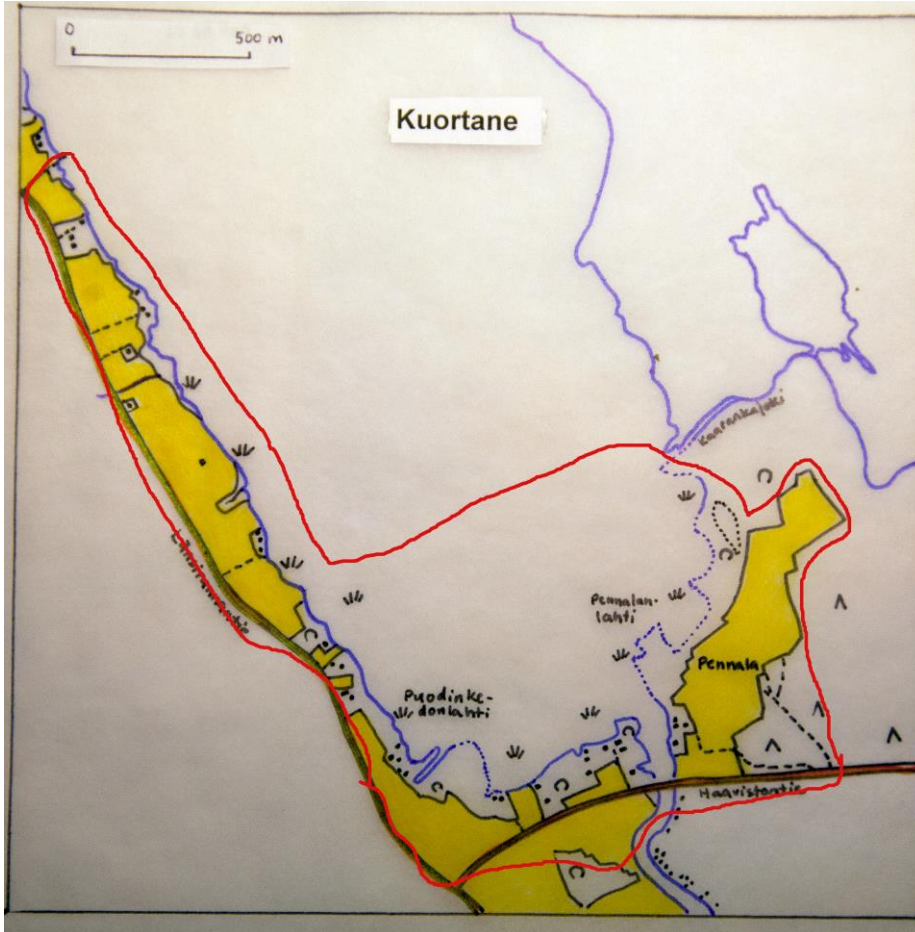
Kuortaneenjärven eteläpäähän Pennalanlahteen ja Puodinkedonlahteen Lapuanjoki on muodostanut suiston. Itäiselle rannalle laskee myös Kaarankajoki. Suistossa kasvaa vesikasvillisuutta, jonka suojissa on kalojen lisääntymisalue sekä monien selkärangattomien elinpaikka. Pennalanlahti on maakunnallisesti merkittävä lintujen muutonaikainen levähdysalue ja Kuortaneenjärven tärkein lintujen lisääntymisalue (Rajala 2006). Kuortaneenjärven eteläpäässä elää sammakoita, viitasammakoita ja rupikonna.

Pennalanlahden luontoon on kohdistunut muutospaineita useita kertoja. Nyt kunta on suunnittelemassa puutarhakylän perustamista valtakunnallisesti arvokkaaseen Kuortaneenjärven kulttuurimaisemaan, Pennalanlahden itärannan tulvapelolle, missä on viitasammakoiden lisääntymis- ja levähdysalue. Teimme viitasammakkohavainnon puutarhakyläksi aiotulla paikalla ensimmäisen kerran keväällä 2011. Kunnan palkkaama luontokartoittaja teki tutkimuksia kesällä 2011 löytämättä sammakkoa. Esko Rajala tarjoutui auttamaan kartoituksessa, mutta kunta ei jostakin syystä antanut hänelle lupaa osallistua tutkimuksiin. Keväällä 2012 ELY-keskuksen tutkija oli kanssamme havaitsemassa viitasammakkoa. Tätä havaintoa kunta ei enää kiistänyt. Nyt kunnan ympäristöpäällikkö on lehtitietojen mukaan tutkinut kunnan viitasammakkotilannetta laajemmin.

Kartoituksemme tarkoituksena on löytää Kuortaneenjärven eteläpään viitasammakkopopulaatiot sekä arvioida populaatioiden kokoa ja kutualueiden laajuutta. Tiedoista uskomme olevan hyötyä, mikäli kunta hakee poikkeuslupaa ruopata Pennalan rantaa.

2. TUTKIMUSALUE JA MENETELMÄT

Tutkimusalueeksi rajattiin Kuortaneenjärven eteläpää Länsirannan venerannasta Kaarankajoen suuhun itärannalla (kuva 1).

Kuva 1. Tutkimusalue

Laskennat tehtiin 1.5., 2.5. 4.5., 7.–8.5. ja 8.–9.5.2013. Paikalla käytiin Länsirannan puolella veneellä, itärannalla sekä veneellä että maalta käsin (vielä tarkemmin tulosten esittelyn yhteydessä).

Laskennan aikana edettiin hitaasti ja merkittiin karttapoljalle kohdat, missä viitasammakoiden ääniä kuultiin. Samalla pyrittiin arvioimaan ääntelevien yksilöiden määriä. Ääntelyjen perusteella pyrittiin määrittämään sopivien kutualueiden laajuutta. Viitasammakoiden kutuäänien määrän arviointi osoittautui vaikeaksi sellaisissa kohteissa, missä ääniä oli runsaasti ja äänet olivat kuoron kaltaisesta päällekkäin.

3. TULOKSET

3.1. Kevät 2013

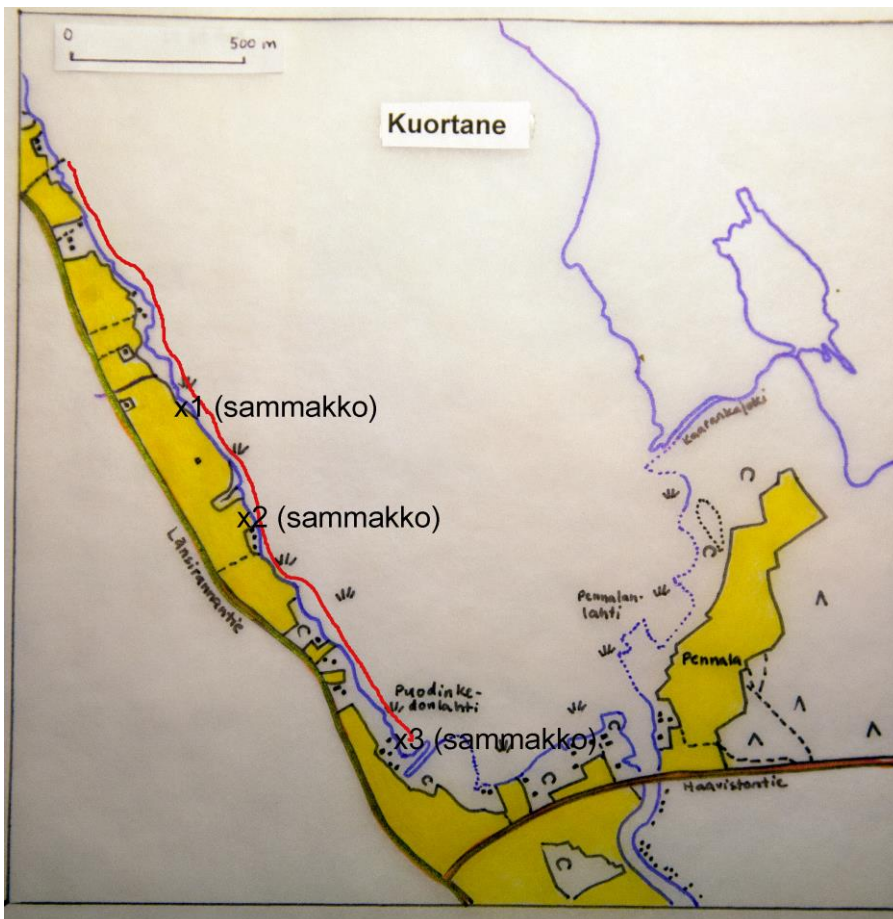
1.5.2013

Ensimmäisessä laskennassa (kuva 2) edettiin soutuveneellä Puodinkedon lahdelta Länsirannan venerantaan ja takaisin klo 22:15–23:40. Sää +2–0, heikko NW-tuuli, 20% pilvisuus. Tulva korkealla.

Viitasammakoita ei kuultu.

Tavallisia sammakoita kuultiin kohteissa

1. (vähintään 3 yks. äänessä),
2. (1 yks. äänessä) ja
3. (1 yks. äänessä).

Kuva 2. Viitasammakkolaskenta 1.5. Punaisella viivalla on kuvattu kuljettu reitti kuvissa 2-6. Pelkät sammakko- ja rupikonnahavainnot kirjoitettu kuvaan.

2.5.2013

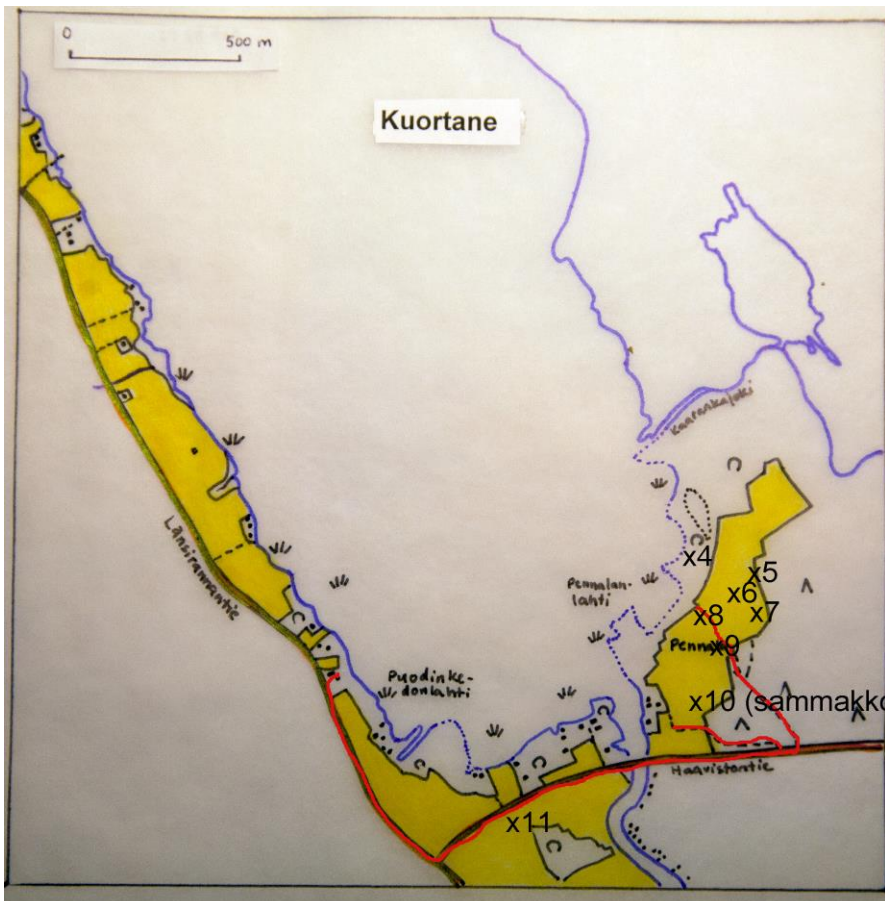
Toisessa laskennassa (kuva 3) pyöräilimme Pennalan peltoalueelle ja takaisin sekä kävelimme peltoalueella klo 22:15–23:40. Sää: +2–0, W-tuuli haittasi kuulemista, 20% pilvisuus. Tulva pelloilla.

Viitasammakoita oli äänessä Pennalanlahdella rannan suunnalla seuraavissa kohteissa:

4. (vähintään 1 yks.),
- sekä Pennalan tulvapellolla ja tulvaojissa kohteissa:
5. (vähintään 1 yks.),
6. (1–2 yks.),
7. (2–3 yks.),
8. (vähintään 1 yks.) ja
9. (vähintään 1 yks.).

Pysähdyimme pyörämatkalla useasti kuuntelemaan ja kuulimme yhden viitasammakon Haavistontien eteläpuolella kohteessa 11 tulvapellon tulvaojassa.

Sammakoita oli runsaasti (ei arviota määrästä) kohteissa 4–9 sekä kohteessa 10 vähintään 1 yks. Tälle paikalle ei viitasammakoita kuulunut.

Kuva 3. Laskenta 2.5.2013. x ja numero = viitasammakkokohde.

4.5.2013

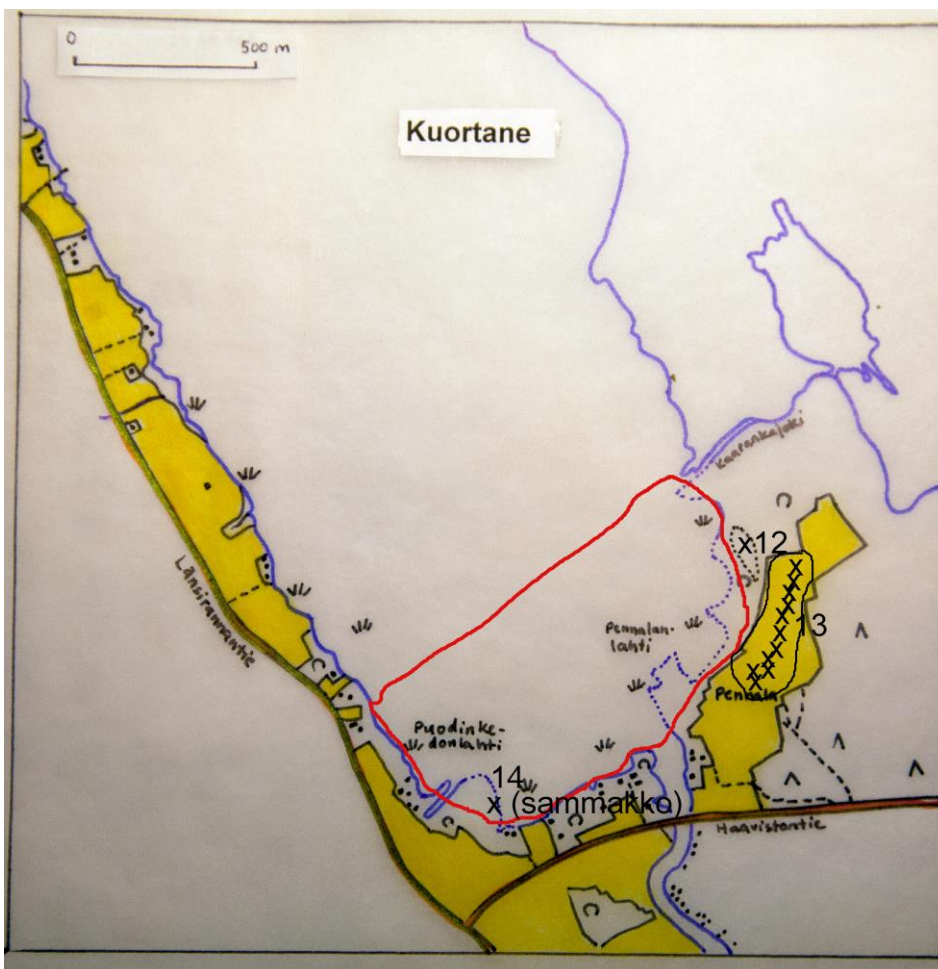
Kolmannessa laskennassa (kuva 4) soudimme Puodinkedon lahdelta Kaarankajokisuuhun järven yli ja eteläpään rantoja (Pennalanlahti ja Puodinkedonlahti) klo 22:30–24:00. Sää +5, tyyni, tihkusadetta, 100% pilvisuus.

Viitasammakkoita havainnoitiin seuraavasti eri kohteissa:

12. Yksi viitasammakko äänessä

13. runsaasti viitasammakoiden ääntelyä kuului Pennalan tulvapellolta. Äänessä oli kymmenittäin viitasammakkoita laajalla alueella (alue rajattu kuvaan 4). Järven puolella viitasammakoiden ääntelyä ei kuultu.

Tavallisia sammakoita oli runsaasti äänessä kohteen 13 eteläpuolella sekä yksittäinen ääntelijä kohteessa 14.

Kuva 4. Laskenta 4.5.2013. x ja numero = viitasammakkokohde.

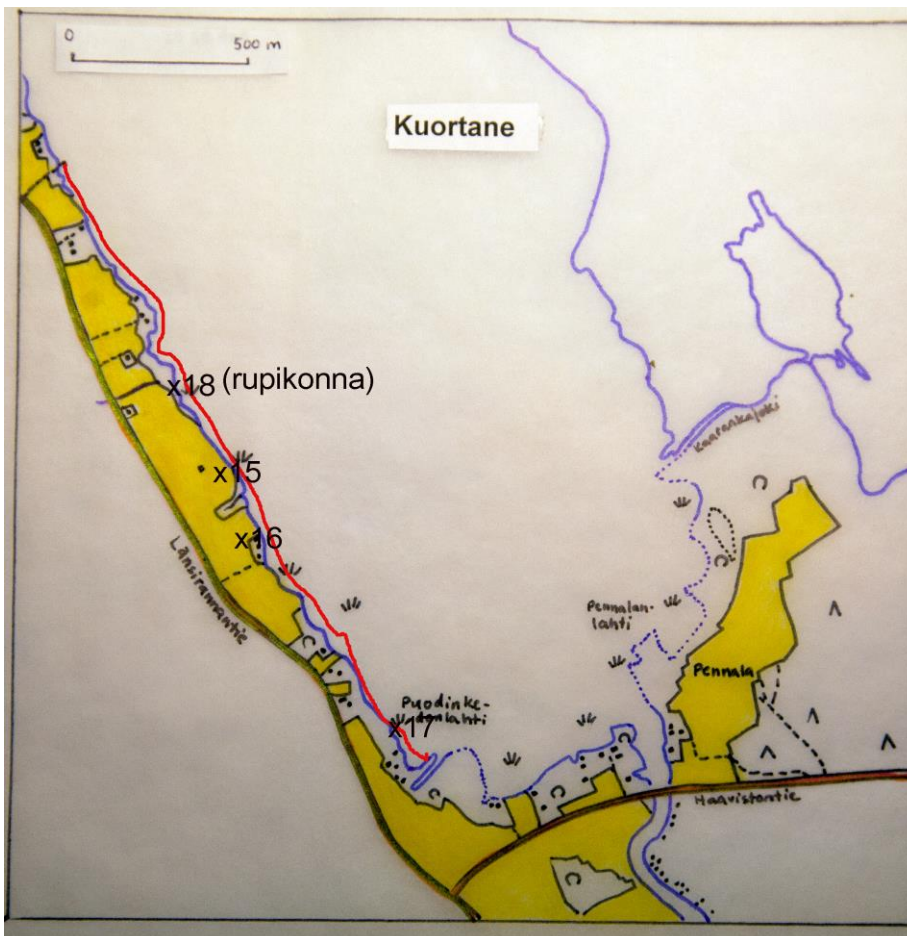
7.–8.5.2013

Neljännessä laskennassa (kuva 5) soudettiin sama reitti kuin ensimmäisessä laskennassa klo 23:00–00:15. Sää: +6, lähes tyyni, pilvisuus 0%.

Viitasammakko pulputti Länsirannalla seuraavissa kohteissa:

- 15. tulvapellolla (ainakin 3 yks.),
- 16. tulvapellolla (ainakin 2 yks.) sekä
- 17. Puodinkedonlahdella kohteessa (1 yks.) rantavyöhykkeessä.

Sammakoita kuului runsaasti kohteissa 15 ja 16 sekä yksittäinen sammakko kohteessa 17. Rupikonna kuului kohteessa 18.

Kuva 5. Laskenta 7. – 8.5.2013. x ja numero = viitasammakkokohde.

8.–9.5.2013

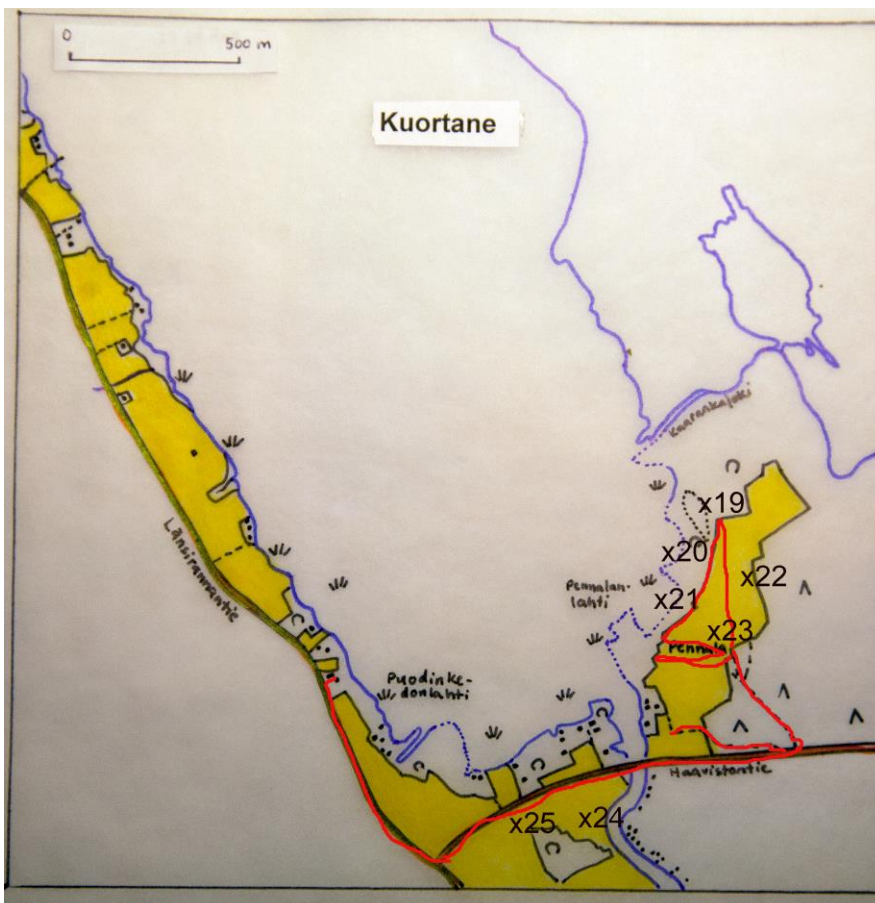
Viidennessä laskennassa (kuva 6) kuljettiin sama reitti polkupyörällä ja kävellen klo 23:10–00:50 kuin toisessa laskennassa. Sää: +7, tyyni, 10–50% pilvisuus.

Viitasammakoita pulputti Pennalanlahdella seuraavissa kohteissa:

19. (2–3 yks.),
20. (noin 5 yks.),
21. (kymmeniä),
22. Pennalan pelloilla (noin 2–3 yks.),
23. (noin 2–3 yks.),
24. Haavistontien eteläpuolella (2–3 yks.) ja
25. (sama kuin kohde 11) 1 yks.

Tällä laskentakerralla viitasammakoita oli selvästi eniten äänessä järven puolella. Järven puolellahan ei toisessa laskennassa 2.5. ollut kuin yksi ääntelijä (kohde 4) ja kolmannessa laskennassa 4.5. myös yksittäinen ääntelijä (kohde 12) ja sekin oikeastaan järvestä erillään olevassa kosteikossa. Laskennassa 8.–9.5. kuului peltojen puolella vähän pulputusta verrattuna valtavaan kuuroon 4.5. Oletamme muutoksen johtuvan veden korkeudesta. Tulvavesi oli laskenut järven puolellakin sopivalle tasolle, niin että kutu on siellä voinut alkaa ja peltojen puolella vettä oli vain ojissa. Järven puolella vesi oli laskenut niin, että vedessä olevaa kasvillisuutta ja menneenvuotista korte- ja saralauttaa oli näkyvissä.

Sammakoita kuului runsaasti koko reitillä.

Kuva 6. Laskenta 8. – 9.5.2013. x ja numero = viitasammakkohde.

3.2. Aikaisemmat havainnot

Kuortaneenjärven eteläpään viitasammakoista ei ole ennen vuotta 2011 tehty päivälleen kirjattuja havaintoja. Ääntelyä on kuitenkin kuultu. Tarkimmin on seurattu kotirantamme (Länsirannantie 297) eteläpuolista populaatiota vuodesta 1988 lähtien (kuvassa 5 kohde 17). Populaatiokoossa ei ole tapahtunut tänä aikana merkittäviä muutoksia. Populaatio on koko ajan ollut pieni. Pulputusta on kuulunut lähes joka kevät yhdestä (joskus kahdesta) pisteestä yhden tai muutaman yksilön aiheuttamana. Kutupaikka on vaihdellut tonttimme etelärajalta etelään ja huvilarannoilta pohjoiseen ulottuvalla luonnontilaisella kasvien peittämällä rannalla.

Pennalanlahden puutarhakyläksi suunnitellulla alueella on tehty seuraavia kirjattuja viitasammakkohavaintoja:

Keväällä 2011 kolme käyntiä:

- 28.4. klo 19-20 soidin oli kiivasta. Sammakoita oli useita eri puolilla rantaa sekä tulvanalaisella pellolla ruoppausmassojen välissä.
- 4.5. sammakot olivat vaiti. Sää oli tuulinen ja kolea. Kellonaika saattoi olla varhainen, sillä aurinko ei ollut vielä laskenut.
- 8.5. auringonlaskun aikaan vilkas soidin oli käynnissä.

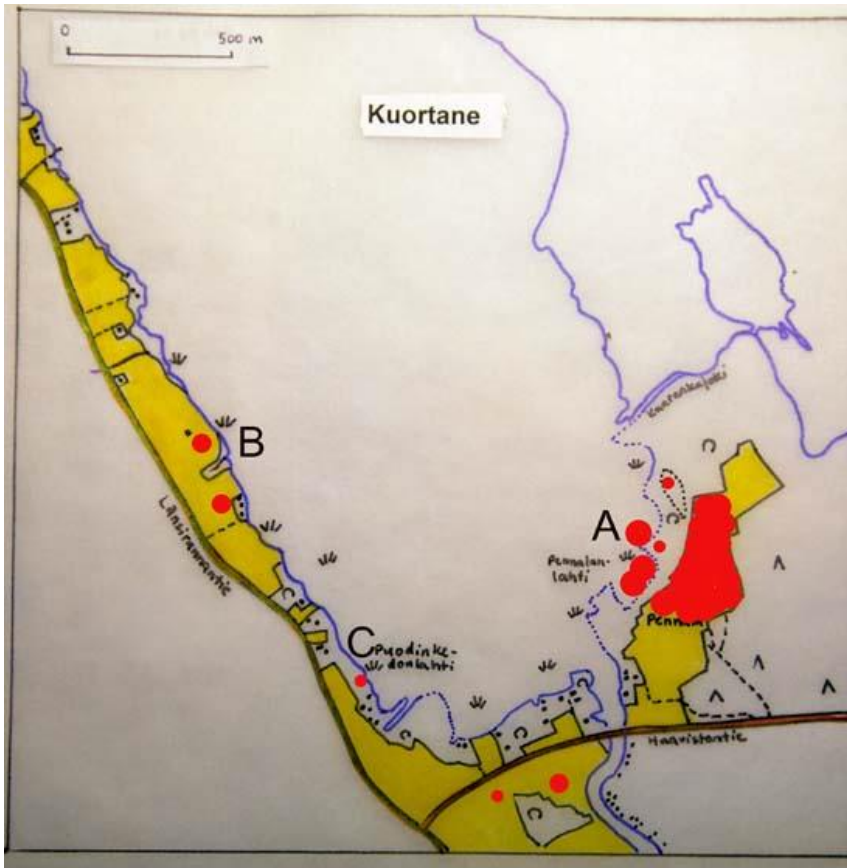
Keväällä 2012 kolme käyntiä:

- 29.4. klo 21:30–22:15 useita (5–10 yks.) äänessä tulvapellolla. Kolme henkilöä kuuntelemassa veneestä.
- 1.5. klo 21:30–22:15 vähintään 10 yks äänessä tulvapellolla ruoppausmassojen molemmin puolin. Neljä henkilöä kuuntelemassa ruoppausmassoilla kävellen.
- 3.5. kymmeniä viitasammakoita äänessä ruoppausmassojen molemmin puolin. Kolme henkilöä kuuntelemassa (Esko ja Terttu Rajala sekä Toni Etholen ELY-keskuksesta). Samalla kuunneltiin viitasammakoita myös Haavistontien eteläpuolen tulvapelloilla, mutta sieltä ei kuultu ääniä.

Keväällä 2012 toukokuun 16. päivänä klo tutustuttiin Länsirannan viitasammakoihin (soudettiin sama reitti kuin vuoden 2013 ensimmäisessä ja neljännessä laskennassa). Havainnot: Ainakin 2 viitasammakkoa samassa paikassa kuin vuonna 2013 kohteessa 15 sekä 1 viitasammakko samassa paikassa kuin vuoden 2013 kohteessa 17. Ajankohta viitasammakon kudun kannalta oli hieman myöhäinen.

4. TULOSTEN TARKASTELU JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Yhteenveto vuoden 2013 viitasammakoiden kutualueista on esitetty kuvassa 7.

Kuva 7. Yhteenveto laskennoista. Pieni täplä = 1 viitasammakko pulputtamassa, keskikokoinen täplä = 2-3 viitasammakkoa pulputtamassa, iso täplä = 5 viitasammakkoa pulputtamassa, laajat punaiset alueet= kymmeniä viitasammakkoja pulputtamassa. Populaatiot A, B, C.

On ilmeistä, että kaikki kutuun soveltuvat alavat rannat Kuortaneenjärven eteläpäässä ovat alun perin olleet viitasammakoiden elinpiiriä. Alkuperäinen populaatio on pirstoutunut pienemmiksi, kun rantoja on ruopattu huvila-asutuksen kohdilla. Ruopatuilla rannoilla ei kuulu yhtään kutuääntä. Havaintojemme mukaan Kuortaneenjärven eteläpuolella rannoilla on jäljellä kolme osapopulaatiota (kuvassa 7 A, B, C). Neljäs osapopulaatio sijaitsee järven eteläpuolen pellolla. Se lienee ennen ollut osa järven populaatiota, mutta nyt sitä erottaa järvestä Haavistontie sekä huvila-asutus ruopattuine rantoineen. Neljästä osapopulaatiosta ylivoimaisesti suurin on Pennalanlahden puutarhakyläksi aiotussa kohteessa.

Viitasammakoiden yksilömäärien arviointi on mahdotonta, mutta kutuääniä voi yrittää arvioida. Jos yksilömäärät korreloivat kutuääniä kanssa, voidaan päätellä, että puutarhakylän kohdalla (populaatio A) asuu suurin osa (yli 90 %) Kuortaneenjärven eteläpuolella koko viitasammakkokannasta. Kutuääniä oli puutarhakylän kohteessa selvästi eniten (kuva 7). Ääniä oli niin paljon, että yksittäisten pulputtajien erottaminen muuttui mahdottomaksi. Muissa osapopulaatioissa Länsirannalla (B ja C) sekä Haavistontien eteläpuolella kuultiin vain selvästi toisistaan erottuvia pulputusääniä, korkeintaan 3 yks. kohteessa.

Arvioinnissa voidaan käyttää myös alavan rannan pinta-alaa. Viitasammakoille mahdollinen kutualue on puutarhakylän kohdalla laajempi kuin muissa kohteissa. Kutualueena toimii peltoalue ojineen, minne tulvavesi pääsee järvestä vapaasti nousemaan sekä matala kasvillisuuden peittämä luonnontilainen ranta-alue.

Alueiden paremmuutta viitasammakoiden kannalta voidaan arvioida myös sopivan talvehtimisalueen kannalta. Puutarhakyläksi aiotussa kohteessa on suojainen laguunimainen, kasvillisuuden peittämä ranta, joka on todennäköinen ja hyvä talvehtimispaikka sammakoille. Myös pellon syvissä ojissa saattaa talvehtia sammakoita. Rannan talviaikaiseen merkitykseen viittaa se, että juuri tämän rannanpätjän lähellä pellolla on selvästi vilkkainta kutuääntelyä. Ranta toimii ikään kuin levittäytymiskeskuksena, kun talvehtivat viitasammakot siirtyvät järvestä lähipelloille. Esimerkiksi lähellä Haavistontietä viitasammakkohavaintoja on tehty vain niukasti. Hyvä talvehtimispaikka selittää osaltaan puutarhakyläksi aiotun paikan paremmuutta muihin Kuortaneenjärven eteläpään sammakkopaikkoihin verrattuna.

Laskentojemme mukaan Kuortaneenjärven eteläosan kaikilla viimeisillä alavilla ja suhteellisen avoimilla tulvapelloilla esiintyi viitasammakoita, yhteensä neljä osapopulaatiota, jos eteläinen peltoesiintymä luetaan mukaan. Tiuhan pajukon valtaamia ja metsäisiä rantoja ne tuntuivat välttävän, samoin ruopattuja kohtia. Jos puutarhakyläksi aiotun paikan ranta ruopataan, ranta muuttuu talvehtimiseen sopimattomaksi ja siellä talvehtivat sammakot kuolevat ruoppauksen yhteydessä. Jos puutarhakyläksi aiotulle paikalle ajetaan korotusmaata, tuhoutuvat ojien kutupaikat ja mahdolliset talvehtimispaikat. Samalla tuhoutuu myös niiden kesäinen ruokailualue, rauhallinen kesantopelto suojaisine ojineen. Jos puutarhakylän sammakkopopulaatio tuhoetaan, menetetään Kuortaneenjärven eteläosan viitasammakoiden ydinalue ja sen selvästi suurin osapopulaatio.

Kirjallisuus

Rajala, E. 2006: Arvokkaita lintuvesiä. Kirjassa Kuortaneenjärvi Lapuanjoen helmi. – Länsi-Suomen ympäristökeskus.

Kirjoittajien esittely

Esko Rajala on FM pääaineena eläintiede (ekologia) ja Kuortaneen lukion ja yhteiskoulun biologian ja maantieteen lehtori. ER on ollut professori Erkki Pulliaisen johtamissa tutkimusprojekteissa Sallassa Värriön tutkimusasemalla kahtena kesänä sekä Iin Kruunien tutkimusasemalla yhtenä kesänä. ER on toiminut myös tutkimusassistenttina Oulun yliopiston eläintieteen laitoksella kaksi vuotta. Viimeisten vuosikymmenien aikana ER on toimittanut aineistoa professori Erkki Korpimäen tuulihaukka- ja helmipöllötutkimuksiin sekä avustanut Korpimäen tohtorikoulutettavia Kuortaneella. ER on toimittanut kohta 30 vuotta Suomenselän Linnut –lehteä, ollut kohta 30 vuotta Suomenselän Lintutieteellisen yhdistyksen aluevastaava ja alueellisen rariteetikomitean sihteeri. ER on kirjoittanut kymmeniä tutkimusraportteja Suomenselän Linnut –lehteen, Saukonjälki-lehteen sekä kirjoittanut artikkeleita kirjoihin, mm. Kuortaneenjärvi – Lapuanjoen helmi, Suomenselän Linnusto, Suomenselän lintupaikkaopas, Harrasta lintuja. ER on pitänyt esitelmän suolinnuston muutoksista Etelä-Pohjanmaalla Jyväskylässä Suomen lintutieteen ensimmäisessä kongressissa vuonna 1986 .

Terttu Rajala on FM pääaineena kasvitiede (ekologia) ja Kuortaneen yhteiskoulun biologian ja maantieteen lehtori, tunteja on myös lukiolla. Opiskeluaikana TR erikoistui talousmetsien ekologiaan professori Paavo Havaksen ohjaamana. Kasvistokartoitus ja kasvilajintuntemus tuli tutuksi 1970-luvulla Oulun yliopiston kasvistoryhmän retkillä Pohjois-Suomessa (retkien vetäjänä kasvimuseon johtaja Tauno Ulvinen ja tri Esteri Ohenoja). Kasviharrastajana TR on vetänyt jo vuosien ajan luonnonkukkapäivän retkiä Kuortaneella ja Alavudella sekä osallistunut kasvien Atlas-kartoitukseen. TR on toiminut Suomenselän Luonnonystävät ry:n hallituksessa koko yhdistyksen olemassaolon ajan vuodesta 1988 lähtien toimien useiden vuosien ajan sihteerinä tai yhdistyksen luontolehden (Saukonjälki) vastaavana toimittajana. Vuosien aikana TR on kirjoittanut useita luontokirjoituksia Saukonjälki-lehden lisäksi sanomalehtiin sekä kirjoihin (Kuortaneenjärvi – Lapuanjoen helmi, Pihasta pihaan – Länsirannan kyläkirja)

Viitasammakosta molemmilla on havaintoja jo opiskelua ajoilta 1970-luvulta lähtien. Tarkemmin viitasammakoihin ja niiden elämään olemme tutustuneet vuodesta 2011 lähtien, jolloin lähdimme puolustamaan Pennalan lintulahtea ja sen monipuolista luontoa.